

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

TINA PREK

Jezikovna integracija osnovnošolskih otrok priseljencev v
slovenskem učnem sistemu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

TINA PREK

Jezikovna integracija osnovnošolskih otrok priseljencev v
slovenskem učnem sistemu

Diplomsko delo

Mentor: red. prof. dr. Marko Stabej

Dvodisciplinarni univerzitetni študijski
program prve stopnje Slovenistika;
Dvodisciplinarni univerzitetni študijski
program prve stopnje Sociologija

Ljubljana, 2013

Jezikovna integracija osnovnošolskih otrok priseljencev v slovenskem učnem sistemu

V diplomski nalogi sem se posvetila jezikovni integraciji otrok, ki jim slovenščina ni materinščina, v slovenskih osnovnih šolah. V začetku sem predstavila strukturo prebivalstva Republike Slovenije in jezikovno sestavo prebivalstva ter opredelila pojem integracije in jezikovne integracije, predstavila pa sem tudi nekatere pravne okvire, ki se zadevajo uporabe različnih jezikov v Sloveniji. V osrednjem delu sem analizirala kurikulum za poučevanje slovenskega jezika. Analiza je potekala predvsem z vidika, kakšen pouk je v učnem načrtu predpisan za otroke priseljence, ki slabše obvladajo slovenski jezik. Primerjala sem stari učni načrt in novi učni načrt za slovenščino (2011). Zaključila sem s predstavitvijo nekaterih projektov, ki se aktivno ukvarjajo z jezikovno integracijo otrok priseljencev, ter z obeti jezikovne politike za nekaj nadaljnjih let.

Ključne besede: slovenščina, drugi/tuji jezik, učni načrt, otroci priseljenci, šolski sistem, jezikovna integracija.

Linguistic integration of primary school children of immigrants in Slovenian learning system

In this thesis I focused on problems of linguistic integration of children, who are not native speakers of Slovenian language in Slovenian primary schools. In the beginning, I presented the structure of the population of the Republic of Slovenia and the linguistic composition of the population. I defined the concept of integration and the language integration, and I also presented some of the legal frameworks that affect the use of different languages in Slovenia. In the central part I analyzed the curriculum for teaching the Slovenian language. The analysis was conducted primarily in terms of what kind of instruction are in the curriculum prescribed for the children of immigrants, which are less proficient in Slovenian language. I compared the old curriculum and the new curriculum for Slovenian language (2011). I concluded with a presentation of some of the projects that are actively engaged in linguistic integration of immigrant children, as well as the prospects of language policy for a further years.

Key words: Slovenian language, foreign language, curriculum, immigrant children, the school system, linguistic integration

KAZALO

UVOD	6
SESTAVA PREBIVALSTVA REPUBLIKE SLOVENIJE	8
INTEGRACIJA	9
JEZIK IN INTEGRACIJA	11
MATERNI JEZIKI V SLOVENIJI	11
SPORAZUMEVANJE V DRUŽINAH	12
JEZIKI V JAVNEM OKOLJU	13
JEZIKOVNA INTEGRACIJA	13
JEZIK IN PRAVNI OKVIRI	14
JEZIKOVNA INTEGRACIJA V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEM SISTEMU	16
ETNIČNA SESTAVA UČENCEV	16
PROBLEMATIKA VEČJEZIČNOSTI	17
UČNI NAČRTI V OSNOVNIH ŠOLAH	19
Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji	20
Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah	23
AKTUALNI JEZIKOVNI POUK	26
NADALJNI PROGRAM JEZIKOVNE POLITIKE	27
ZAKLJUČEK	30
VIRI IN LITERATURA	31

UVOD

Ljudje smo na svoj materni jezik čustveno navezani. Ta jezik nas predstavlja in po navadi celo življenje živimo v tesni povezavi z njim. Tudi če nismo v vsakodnevnem stiku z njim, ga uporabljamo, kadar je le mogoče. V vsakem primeru nas uporaba maternega jezika zaznamuje in v nekaterih okoliščinah ne v dobrem smislu. Zato se v določenih situacijah radi odločimo za uporabo drugega jezika, ki je za ene bolj in druge manj drugačen od tistega, v katerem se sporazumevamo pri zasebni, intimni komunikaciji.

Ljudje, ki so zaradi različnih vzrokov menjali svoje bivanjsko okolje in s tem tudi jezikovno okolje, se znajdejo v zahtevnem položaju. Če si postavljen v okolje, katerega jezika ne poznaš, si hitro prikrajšan za marsikaj. In če si poleg tega še v slabšem socialnem položaju, si jezikovno zmožnost težko izboljšaš na lastno pest. V takšnih situacijah se pogosto znajdejo tudi otroci. Zato imamo v skupnosti institucije, ki so usposobljene za podporo posameznikom (otrokom in odraslim), ki se v novem jezikovnem okolju ne znajdejo.

Kurikulumi za vzgojno-izobraževalne institucije se skozi čas spreminjajo med drugim glede na to, kakšne spremembe se dogajajo v družbi. Ena najpomembnejših vrednot naše družbe so enake možnosti za vse pripadnike skupnosti. Enake možnosti ne glede na to, iz kakšnega socialnega okolja nekdo izhaja, koliko kulturnega kapitala je »podedoval« doma in kakšna je njegova etnična pripadnost in posledično tudi jezikovna zmožnost. Učni načrti naj bi obvezovali vzgojno-izobraževalne ustanove, da vsem otrokom ponudijo enake možnosti za gradnjo zaloge znanja, vendar je to kar zahtevna naloga. (Haralambos in Holborn 2005: 764, 799–800)

Jezikovno in socialno vključevanje priseljencev sta med seboj povezani in odvisni eno od drugega. »Človek, ki bolje zna jezik, ima več možnosti, da se bo lažje vključil v socialno življenje, prav tako se človek, ki je dobro vključen v družbo, lažje nauči jezika« (Knez 2009a: 160).

V diplomskem delu sem se osredotočila na jezikovne problematike, ki se pojavljajo v slovenskih osnovnih šolah. Šole obiskujejo tudi učenci, ki so priseljenci ali so potomci priseljencev in slovenščina ni njihov prvi jezik. Učni sistem naj bi med drugim poskrbel za

čim boljšo integracijo priseljencev v slovensko okolje. Pomemben del integracije je tudi to, da se otroci naučijo jezika večinske družbe. Obvladovanje jezika je namreč eden od pomembnih dejavnikov, ki otrokom zagotavlja čim boljše možnosti za prihodnost.

Analizirala bom učni načrt za poučevanje slovenščine v osnovni šoli. Primerjala bom učni načrt, ki je bil v veljavi do pred kratkim, in učni načrt, ki bo v celoti stopil v veljavo jeseni. Zanima me predvsem kakšne pristope k delu z otroki priseljenci narekujeta učna načrta, če sploh jih. Kako je torej slovenski jezik v učnem načrtu za slovenščino pojmovan – zgolj kot prvi jezik ali tudi kot drugi oziroma tuji jezik?

V začetku bom predstavila etnično sestavo prebivalstva Republike Slovenije, saj je etnična raznolikost predpogoj za jezikovno raznolikost. Vključevanje različnih etničnih skupin v večinsko družbo opredeljujemo s pojmom integracija, ki je razložen v nadaljevanju. Nato sem se posebej posvetila dimenziji integracije, ki je za bistvena za pričujočo nalogo, to je jezikovna integracija, in predstaviti nekaterih pravnih okvirov na področju jezika v Republiki Sloveniji. Osrednji del naloge se ukvarja z že omenjeno analizo učnega načrta – predvsem z analizo dveh dokumentov, ki dopolnjujeta učni načrt in sta relevantna za jezikovno integracijo otrok priseljencev. To sta *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji* in *Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*. Na koncu sem opisala še nekaj projektov, ki se aktivno ukvarjajo z jezikovno integracijo otrok priseljencev, in pa napoved jezikovne politike za prihodnja leta.

SESTAVA PREBIVALSTVA REPUBLIKE SLOVENIJE

Etnična sestava prebivalstva Slovenije je raznolika. Poleg Slovencev, ki predstavljajo večinski del, v Sloveniji največji delež neslovenskega prebivalstva predstavljajo prebivalci območja nekdanje Jugoslavije. Predstavili bomo podatke popisa 2002, ki so do sedaj najbolj kakovostni predvsem zaradi načina zbiranja in obdelave podatkov (Dolenc 2007: 73).

Pri popisu prebivalstva leta 2002 se je 83 odstotkov prebivalstva po narodni pripadnosti opredelilo za Slovence. Ostalih 17 odstotkov prebivalstva se v več kot polovici ali ni hotelo opredeliti ali pa je njihova narodna pripadnost neznana. 12 odstotkov prebivalstva neslovenske narodnosti se je opredelilo za Srbe, 11 odstotkov za Hrvate, 6 odstotkov za Bošnjake, 4 odstotki pod drugo. 3 odstotki neslovenskega prebivalstva so se narodno opredelili za Muslimane (z veliko začetnico v smislu etnične pripadnosti (Dolenc 2007: 73)) in 2 odstotka za Albance. 3 odstotke neslovenskega prebivalstva predstavljajo pripadniki narodnih manjšin, od tega je tretjina Italijanov in dve tretjini Madžarov. Sledijo Romi, Črnogorci in Makedonci, ki predstavljajo vsak po 1 odstotek neslovenskega prebivalstva. V manj kot odstotku so se po narodnosti opredelili še regionalno opredeljeni, Jugoslovani, Avstrijci in Nemci. (Etnična podoba Slovenije skozi statistične podatke: 91, 97)

Največ migracij med Slovenijo in republikami nekdanje Jugoslavije je potekalo v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja – v času skupne države. To so bile migracije, ki so potekale znotraj države in niso bile politično motivirane. Z osamosvojitvijo Slovenije in v obdobju pred njo se je tok priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije za nekaj časa zmanjšal. Vendar migracije še vedno potekajo. Tudi po vstopu Slovenije v Evropsko unijo predstavljajo priseljenci z območja nekdanje Jugoslavije 85 odstotkov tujcev, ki se priselijo v Slovenijo (največ iz Bosne in Hercegovine ter nekdanje Srbije in Črne Gore, zmanjšuje se delež priseljevanja iz Hrvaške). Takšen imigracijski trend pa statistično gledano negativno vpliva na izobrazbeno sestavo prebivalstva Slovenije. Novejši zgoraj navedeni priseljenci so namreč večinoma nižje izobraženi in opravljajo slabše plačana dela pod težjimi delovnimi pogoji (v letu 2005 sta bili dve tretjini priseljencev zaposleni v gradbeništvu). Za državljane Evropske unije veljajo drugačna merila in ne potrebujejo posebnih dovoljenj za začasno prebivanje v Sloveniji, zato je lahko število le-teh večje, kot ocenjujemo. (Dolenc 2007: 93–9)

INTEGRACIJA

Proces vključevanja in sprejemanja imigrantov in narodnih manjšin v novo družbeno okolje označujemo s pojmom integracija (Bešter 2007: 108). Boswellova (v Roter 2005: 202) na podoben način označi koncept integracije, vendar gre za integracijo v širšem smislu, obsega pa vključevanje priseljence v »ekonomijo, družbo in politično življenje v državi sprejemnici«. Pri tem navaja tudi, da je najbolj problematičen del integracije prav priseljenčevo sprejemanje kulturnih razsežnosti novega okolja – v tem okviru najdemo jezik ter temeljne kulturne značilnosti in norme družbe, ki sprejema imigrante (Roter 2005: 202).

Integracija je torej širok pojem, ki zajema različna področja. R. Bešter je izpostavila šest dimenzij integracije. Prva je *pravna integracija*, ki je izhodišče za enakopravnost, saj enači status imigranta in državljana. Dosežena je s pridobitvijo državljanstva. Druga je *poselitvena integracija*, ki priseljencem odpira možnost bivanja v kateremkoli delu države ali mesta ali naselja, enako ali vsaj primerljivo kot ostalim prebivalcem. Na tretjem mestu je *socialnoekonomska integracija*, ki opredeljuje enakopravnost na področju zaposlovanja (zaposlitev, dohodki, socialna podpora). *Integracija na področju izobraževanja* pokriva enakopravni status priseljencev v izobraževalnem sistemu, kar je pomembno predvsem za drugo generacijo priseljencev. Namen je dosežen, ko imajo priseljenci enak dostop do izobraževalnih ustanov in so ob zaključku izobraževalnega procesa uspešni v takšni meri kot pripadniki večine. V tem kontekstu je pomembno, da je priseljencem zagotovljen medkulturni pristop k izobraževanju, kar pomeni, da sta kulturna in jezikovna raznolikost temelj učne snovi. Poleg naštetega je pomembno, da se priseljencem omogoči učenje njihovega maternega jezika in učenje jezika večinske družbe. *Kulturna integracija* na petem mestu se nanaša na zelo široko področje. V to področje spadajo jezik, vera in vrednote vsakdanjega življenja ter popularne kulture. Kulturna integracija zahteva prilagoditev tako od priseljencev kot tudi ostalih prebivalcev, se pravi večinske družbe. Uspešna je, ko je v družbi prisoten kulturni pluralizem. Na zadnjem mestu je *politična integracija*, ki se nanaša na aktivno sodelovanje pri političnih odločitvah, po navadi preko volitev (Bešter 2007: 109–11). Politična integracija je po navadi pojmovana kot zaključna stopnja uspešne integracije (Boswell 2003 v Roter 2005: 202).

Integracija se v praksi izvaja ali bolje rečeno spodbuja z imigrantskimi politikami. Le-te »urejajo odnose med večinsko družbo in priseljenci, ki so naseljeni na njihovem ozemlju, in postavljajo okvire za vključevanje priseljencev v novo (družbeno) okolje ter usmerjajo prilagajanje večinske družbe« (Bešter 2007: 113). Del imigrantske politike je tudi model integracijske politike. Integracijska politika od družbe zahteva prilagajanje, ki je obojestransko, se pravi da se morajo prilagoditi tako priseljenci kot večinska družba. Integracijska politika v širšem smislu označuje politike in ukrepe, ki pomagajo pri vključevanju priseljencev v večinsko družbo. Tu govorimo o izobraževalni politiki, socialni politiki, zdravstveni politiki, politiki zaposlovanja, v glavnem o različnih področjih politike, ki urejajo različne dimenzije integracije. Integracijska politika v ožjem smislu zaznamuje tiste politike ali bolje rečeno programe in ukrepe, s katerimi se pospešeno ustvarja pogoje za enakopravnost priseljencev v družbi. V ta kontekst lahko postavimo tudi različne tečaje, s katerimi se priseljenci učijo jezika in politiko izobraževanja priseljenjskih otrok, ki se nanaša na premagovanje jezikovnih ovir. (Bešter 2007: 115–6)

JEZIK IN INTEGRACIJA

Materni jezik ali prvi jezik je jezik, ki se ga otrok nauči od svojega okolja, zlasti od matere (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2000). Za večino je materni jezik tisti, s katerim se najlažje izrazi in ki ga uporablja, kadar je le mogoče, če le ni ovira pri komunikaciji (Šircelj 2003: 103). Tuji jezik je tisti jezik, »ki ga govorci neke jezikovne skupnosti ne sprejemajo kot lastno sredstvo komunikacije« (Škiljan v Balažic Bulc 2009: 182). Uporaba tujega jezika je omejena le na situacije, ko posameznikov materni jezik ne zadostuje potrebam. Nekateri jeziki so nam bolj tuji kot drugi, kar je odvisno od različnih dejavnikov, med drugim tudi od tega, koliko je določen jezik podoben našemu maternemu jeziku in v kolikšni meri ga uporabljamo (Balažic Bulc 2009: 183). Lahko gre torej za jezik, ki ga uporabljamo zgolj občasno, ali pa za jezik, ki ga uporabljamo dnevno, saj je to jezik našega okolja, vendar obenem ni naš materni jezik.

Jezik je bistven pri povezovanju posameznikov v etnične skupnosti. Glede na jezik se etnične skupnosti med seboj razlikujejo, kar pripelje do tudi nastanka samostojnih držav (Fišer 1999 v Roter 2005: 239). Jezikovna raznolikost pa se pojavlja tudi znotraj države. Med etničnimi skupnostmi, ki bivajo v isti državi, lahko pride do konflikta zaradi jezika in jezikovne politike. (Roter 2005: 239)

Stabej pravi, da je jezik hkrati sporazumevalno sredstvo in sporazumevalna ovira; za govorce istega jezika je sporazumevalno sredstvo, za negovorke je sporazumevalna ovira. Identiteta Slovencev je precej jezikovno zaznamovana, saj je celo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika beseda *tujec* opredeljena s pomenom »kdor je iz tuje dežele, tuje jezikovne skupnosti«. Povezovanje družbene skupnosti v takšnem smislu postavlja jezik v pomemben in cenjen položaj. Jezik sam po sebi je celo večje povezovalno sredstvo med pripadniki skupnosti kot komunikacija sama. (Stabej 2007: 180)

MATERNI JEZIKI V SLOVENIJI

Pri popisu prebivalstva leta 2002 je 87 odstotkov prebivalstva Republike Slovenije za svoj materni jezik navedlo slovenščino. Prebivalstvo, katerega materni jezik ni slovenščina, je v 22 odstotkih materni jezik opredelilo kot *neznano*. Preostali, katerih slovenščina ni materinščina,

so navedli sledeče: 22 odstotkov jih je za materni jezik navedlo hrvaški jezik, 15 odstotkov srbo-hrvaški jezik, 13 odstotkov srbski jezik in prav tako 13 odstotkov bosanski jezik, 3 odstotki albanski jezik, 3 odstotki madžarski jezik, 2 odstotka italijanski jezik, 2 odstotka makedonski jezik, 2 odstotka romski jezik in 1 odstotek nemški jezik. Ostali govorci so se opredelili v manj kot odstotku. (Etnična podoba Slovenije skozi statistične podatke: 119, 121)

Popisa prebivalstva 1991 in 2002 nam dajeta tudi podatke o pogovornem jeziku med posamezniki – tako v domačem okolju (družina oziroma gospodinjstvo) kot v ostalem okolju, kot je recimo delovno mesto, trgovina, zdravstveni dom ipd. Jeziki v obeh okoljih so podrobneje predstavljeni v nadaljevanju.

SPORAZUMEVANJE V DRUŽINAH

Dvojezičnost v družinskem krogu je od leta 1991 do leta 2002 v Sloveniji narasla. Glede na popis 2002 se je 92,6 odstotka prebivalstva Slovenije v domačem okolju pogovarjalo zgolj v enem jeziku in sicer 91,5 odstotka v slovenščini. Za Slovence v večini velja, da se v družinskem krogu pogovarjajo v slovenščini. Za druge etnične skupine to ni nujno. Je pa res, da tudi posamezniki, katerih materinščina ni slovenščina, vedno manj pogosto uporabljajo svojo materinščino za sporazumevanje doma. V primerjavi z letom 1991 se je zmanjšal odstotek gospodinjstev, v katerih so se pogovarjali zgolj v srbohrvaščini. Na ta račun se je povečal odstotek tistih, ki doma uporabljajo tako srbohrvaščino kot tudi slovenščino. Nasprotno pa je pri skupnostih, katerih materni jezik je ali madžarščina ali romščina ali albanščina – ti se doma v večji meri pogovarjajo samo v maternem jeziku, predvsem to velja za Rome. Kombiniranje materinščine in slovenskega jezika je (glede na popis 2002) najpogostejše pri jezikovnih skupnostih, katerih materni jezik je ali bosanščina ali srbščina ali albanščina. (Šircelj 2003: 103–7)

Raziskava (A. Vladić v Knez 2009a:158–9), ki je bila izvedena med priseljenci, ki živijo v Sloveniji največ tri leta, je tudi pokazala, da v družinskem okolju prevladuje mešana jezikovna strategija, se pravi, da starši in otroci uporabljajo tako svojo materinščino kot slovenščino. Starši se sicer med seboj pogovarjajo nekoliko več v svojem maternem jeziku, pri sporazumevanju z otroki pa večinoma uporabljajo slovenščino. Zlasti očetje pri komunikaciji z otroki v večji meri posegajo po uporabi slovenščine kot mame – najverjetneje

zaradi tega, ker se v Slovenijo po navadi najprej preseli oče in v tem času že v neki meri usvoji nov jezik, kasneje za njim pride še ostala družina. Podatki kažejo na to, da se starši dobro zavedajo pomembnosti znanja slovenščine in se zato, da bi jo čim prej čim bolje osvojili, pogovarjajo v slovenščini tudi v intimnem, domačem okolju. (Knez 2009a:159)

JEZIKI V JAVNEM OKOLJU

Vprašanje o pogovornem jeziku v okolju je bilo postavljeno samo v popisu 1991. Večina prebivalstva Slovenije (94,4 odstotka) se je v svojem okolju zunaj doma sporazumevala v slovenščini. 2 odstotka prebivalstva pa sta uporabljala kombinacijo slovenskega in srbohrvaškega jezika ali pa samo srbohrvaški jezik. Preostale odstotke zaseda del prebivalstva, ki je v javnosti poleg slovenščine uporabljal ali madžarščino ali italijanščino. Čeprav je bil na območju narodnih manjšin odstotek prebivalstva, ki je za sporazumevanje v javnosti uporabljal kombinacijo slovenščine in italijanščine ali zgolj italijanščino, visok, pa je bil odstotek tistih, ki so v javnosti uporabljali srbohrvaščino ali kombinacijo le-te s slovenščino, še večji. Dejansko je bila dvojezičnost v rabi pogostejša, kot naj bi uradno bila (uradno naj bi se pojavljala zgolj na območju narodnih manjšin). Največji odstotek prebivalstva, katerega materni jezik ni slovenščina, vendar se v javnosti sporazumeva v slovenščini, je med tistimi jezikovnimi skupnostmi, ki doma govorijo albansko ali makedonsko. Najverjetneje zato, ker sta ta dva jezika v manjši meri podobna slovenščini kot srbohrvaščina, in so se bili pripadniki teh jezikovnih skupin bolj primorani naučiti slovenskega jezika. (Šircelj 2003: 111–2)

JEZIKOVNA INTEGRACIJA

Raziskava (Roter 2005) o tem, koliko je za posameznika pomembna pripadnost različnim družbenim skupinam je pokazala, da 35 odstotkov vprašanih pripadnost jezikovni skupnosti ocenjuje kot nepomembno, 40 odstotkov vprašanih pa nasprotno – pripadnost jezikovni skupnosti se jim zdi pomembna. Pomembno je dejstvo, da tisti vprašani, ki pripadnosti jezikovni skupini ne pripisujejo velikega pomena, tudi v večini niso narodnostno opredeljeni v primerjavi z ostalimi. Pri vprašanju, kaj je za posameznika najpomembnejši dejavnik, ko se opredeljuje za Slovenca, se je pokazalo, da je najpomembnejše to, da govori slovenski jezik. Slovenski jezik je torej ključen pri gradnji slovenskosti. Sledijo spoštovanje slovenskih

političnih institucij in zakonov, slovensko državljanstvo, da se čuti Slovenca, da večino življenja živi v Sloveniji, da je rojen v Sloveniji, da je vsaj eden od staršev Slovenec in da je katolik. Za vključevanje v slovensko družbo je znanje slovenskega jezika bistvenega pomena. Tako meni kar 94 odstotkov anketiranih. Neznanje slovenščine je namreč prvi znak, da si pripadnik drugačne (neslovenske) etnične skupine. Anketiranci znanju slovenskega jezika dajejo tolikšen pomen, ker neznanje vzbuja nestrpnost večinskega prebivalstva. Samo 14 odstotkov vprašanih se je slovenskega jezika naučilo tudi na tečaju, kar je malo, glede na to, da so bili v raziskavo vključeni večinoma priseljenci, ki jim slovenščina ni prvi jezik. Verjetno je to posledica dveh dejavnikov. Prvi je podobnost slovenskega jezika z jeziki narodov nekdanje Jugoslavije in s tem miselnost, da se bodo jezika naučili kar iz okolja, drugi pa je državno neomogočanje brezplačnih tečajev. (Roter 2005: 241–56)

Iz tega izhodišča je mogoče trditi, da je vsak posameznik z manjšo jezikovno zmožnostjo v slovenskem jeziku že sam po sebi depriviligiran. Slabo poznavanje jezika lahko nekoga degradira zaradi jezikovne nezmožnosti, čeprav to ni nujno v skladu z njegovimi sposobnostmi. Jezik v svojem bistvu nosi dvojno vlogo: po eni strani je sredstvo za medsebojno sporazumevanje, ki posameznike povezuje, po drugi strani pa pripadnike iste jezikovne skupnosti ločuje od drugih (Stabej 2002: 271). Tu se pojavijo težave, ker je po eni strani pomembno, da se dva posameznika med seboj sporazumeta (čeprav ne pripadata isti jezikovni skupnosti), po drugi strani pa večinska skupnost velikokrat slabo sprejema posameznike, v katerih govoru je zaznati naglas, ki izdaja, da sogovornik ni pripadnik iste jezikovne skupnosti. Med slovenskim prebivalstvom so precej negativno sprejeti predvsem govorci jezikov s področja nekdanje Jugoslavije, bolje rečeno govorci nekdanje srbohrvaščine (Požgaj Hadži, Balažic Bulc in Miheljak 2009: 39). Stabej opozarja, da med govorci slovenščine v tem kontekstu vsekakor primanjkuje odprtosti govorcev, ki jim je slovenščina materni jezik, in sprejemanja jezika zaradi njegovega bistva – sporazumevanja (2003b: 276–8).

JEZIK IN PRAVNI OKVIRI

Čeprav je v slovenski ustavi določeno, da ima vsakdo »pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo« (61. člen ustave Republike Slovenije v Roter 2005: 266) je praksa

nekoliko drugačna. Uradni jezik v Sloveniji je namreč slovenščina (poleg italijanščine in madžarščine na območju narodnih manjšin) in ta se uporablja za »govorno in pisno sporazumevanje na vseh področjih javnega življenja« (*Zakon o javni rabi slovenščine* v Roter 2005: 267). Slovenski državljani (vsi, ki imajo slovensko državljanstvo, ne glede na narodno pripadnost) so tako na področju javne komunikacije zakonsko omejeni zgolj na uporabo slovenščine z izjemo italijanščine in madžarščine na območju narodnih manjšin. Uporaba kakšnega drugega (tujega) jezika je omejena zgolj na tujce. Na področju izobraževanja (do sedaj samo v osnovnih šolah) pa se pojavlja tudi učenje tujih jezikov, kot so npr. hrvaški, srbski, makedonski, albanski, bošnjaški (bosanski) jezik. Za integracijo šoloobveznih otrok priseljencev v slovensko družbo pa je pomemben podatek, da je v osnovnih šolah zakonsko določen dopolnilni pouk slovenščine »za otroke slovenskih državljanov, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski jezik /.../« (8. člen *Zakona o osnovni šoli* v Roter 2005: 268). (Roter 2005: 266–9)

JEZIKOVNA INTEGRACIJA V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEM SISTEMU

Vzgojno-izobraževalni sistem nosi večinski del odgovornosti za integracijo otrok priseljencev v novo okolje. Pomemben faktor pri integraciji teh otrok je učenje jezika večinske družbe. »/.../ šolski sistem kot izvajalec jezikovnega načrtovanja pa naj bi poskrbel za levji delež usvajanja standardnega jezika med predstavniki neke jezikovne skupnosti. /.../ Skupnost naj bi z ustreznim šolskim sistemom in drugimi oblikami izobraževanja poskrbela tudi za to, /.../ da lahko pridejo do jezikovne zmožnosti tudi tisti, ki jim jezik skupnosti ni prvi jezik.« (Stabej 2003a: 148)

ETNIČNA SESTAVA UČENCEV

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji (2007: 8–9) je otroke, učence in dijake migrante, ki so vključeni v slovenske šole, razdelila v pet skupin. Prva skupina je druga ali tretja generacija priseljencev. To so otroci, ki živijo v Sloveniji že od rojstva ali že dalj časa in imajo slovensko državljanstvo. Sklepamo, da slovenščino v večji meri že obvladajo, čeprav se pri njih pogosto pojavlja uporaba tako slovenščine kot njihove materinščine oziroma kombinacija obeh jezikov. V drugi skupini so otroci, ki nimajo slovenskega državljanstva. Lahko imajo dovoljenje za stalno prebivanje ali zgolj za začasno prebivanje v Sloveniji. Ti otroci svojo jezikovno zmožnost v slovenščini začnejo graditi prav z vstopom v šolo. Tretja skupina so otroci z začasno zaščito (takih v Sloveniji sicer trenutno ni), prosilci za azil in begunci. Skupno jih poimenujemo prisilni migranti. Njihov položaj je negotov, po navadi ne poznajo jezika in so slabše socializirani, zato jim je potrebno pouk posebej prilagoditi. V četrto skupino spadajo migranti, ki so sicer državljani držav članic Evropske unije. Tudi ti otroci večinoma nimajo razvite jezikovne zmožnosti v slovenskem jeziku, zato se s tem jezikom seznanjajo v vrtcu ali šoli. Zadnja skupina otrok migrantov so otroci, ki so se vrnil v domovino. To so otroci slovenskih izseljencev in zdomcev in ni nujno, da imajo državljanstvo. Poznavanje slovenščine je pri njih vprašljivo – lahko je slovenščina za njih prvi jezik, lahko pa je sploh ne poznajo in potrebujejo posebno načrtovan pouk.

PROBLEMATIKA VEČJEZIČNOSTI

Slovenske šole poleg večinskega dela otrok, ki izhajajo iz slovensko govorečih družin, izobražujejo tudi otroke, katerih jezikovno in kulturno mikrookolje ni slovensko (tukaj izvezemamo pripadnike italijanske in madžarske narodne manjšine). Gre za otroke nekdanjih jugoslovanskih jezikovnih okolij, Rome in tudi druge rojene govorce drugih jezikov. V večini ti otroci obvladajo učni jezik oziroma slovenščino v meri, ki je potrebna za sporazumevanje. Problematika njihove pomanjkljive jezikovne zmožnosti pa se kaže ob zahtevnejših vsebinah, s katerimi so soočeni v šoli. Takšni otroci imajo po navadi težave pri usvajanju novih vsebin zgolj zaradi primanjkljaja jezikovne zmožnosti v učnem jeziku. To je problematika širše razsežnosti, saj so takšni otroci v velikem delu prisotni na slovenskih osnovnih šolah, posebej v mestnih okoljih. A. Nećak Lük opozarja, da bi bilo treba s takšnimi otroci začeti delati na sistematičnem usmerjenem razvijanju jezikovne zmožnosti v slovenskem (učnem) jeziku in to že v predšolskih ustanovah, v šoli pa še bolj. (Nećak Lük 2009: 139–40)

Stabej je podobnega mnenja. Pravi, da se v Sloveniji med jeziki največ posvečamo prav slovenščini, ki je tako ali tako na višjem položaju (posebej če tudi jezikovno problematiko italijanske in madžarske narodne manjšine dojemamo kot urejeno). V slovenskih izobraževalnih ustanovah se zelo malo pozornosti namenja jezikovnim skupnostim, katerih materni jezik ni slovenščina. Manjkajo konkretne sistematične rešitve, ki bi tem posameznikom pomagale prilagoditi se in vključiti se v večinsko jezikovno skupnost. S tem bi se uveljavljal status slovenščine (kot uradnega jezika) tudi v praksi, na način, ki bi vsem zagotavljal enake možnosti. (Stabej 2007: 185)

Tudi M. Knez poudarja, da se otroci priseljencev, beguncev, prosilcev za azil in oseb z začasno zaščito, ki se vsakoletno vključujejo v slovenski šolski sistem, težje vključujejo v šolsko socialno okolje ter s težavo sledijo pouku in šolskemu dogajanju. To pripisuje posledici slabše jezikovne zmožnosti otrok v slovenskem jeziku ter neizoblikovanim strategijam in instrumentom za vključevanje teh otrok v šolski sistem, poleg tega pa so po navadi tudi njihovi starši slabo vključeni v šolsko in tudi širše slovensko okolje. (Knez 2009a: 155)

Že prej omenjena raziskava (A. Vladić v Knez 2009a: 158–9), v katero so bili vključeni priseljenci, ki živijo v Sloveniji največ tri leta, se je ukvarjala tudi z mnenjem staršev o stanju v vzgojno-izobraževalnih institucijah. Po mnenju svojih staršev ima kar 44 odstotkov učencev priseljencev težave pri vključevanju v pouk v slovenskih šolah (nekateri težko spremljajo potek pouka, nekateri imajo težave pri komunikaciji z učitelji, nekateri otroci ne morejo sodelovati v tolikšni meri kot želijo) zaradi slabše jezikovne zmožnosti v slovenskem jeziku. V večini so bili anketirani starši mnenja, da učitelji sicer njihovih otrok ne zapostavljajo in jim pomagajo, kadar česa ne razumejo, vendar bi bilo potrebno storiti več. V raziskavi so starši lahko tudi povedali, kakšno obliko pomoči bi njihovi otroci potrebovali za lažje vključevanje v slovenske šole, in večina je bila mnenja, da bi bilo potrebno otrokom organizirati tečaj slovenščine ali pa jim zagotoviti vsaj dodatne ure jezikovnega pouka.

V času skupne države Jugoslavije pri izobraževanju otrok priseljencev ni bilo kakšnih posebnih ukrepov, ki bi otrokom pomagali pri jezikovnem vključevanju. V večjih mestih je v določenih oddelkih pouk celo v celoti potekal v srbohrvaškem jeziku. Ostali otroci so bili deležni pouka slovenščine kot prvega jezika. Takšen pouk slovenščine (kot prvega jezika) pa se je osredotočal (in še vedno to velja) večinoma na oblikoslovno in skladenjsko analizo jezika. Pri takšni obliki poučevanja se ne osredotoča na razvijanje sporazumevalne zmožnosti. Otroci priseljencev so osnovno šolo večinoma zaključili, vendar je bilo njihovo znanje slovenščine gotovo slabše, kar je najverjetneje vplivalo na njihovo nadaljnje izobraževanje, poklicno izbiro in posledično na njihov socialni status v družbi. (Knez 2009a: 156)

Situacija v 90-ih letih (razpad Jugoslavije in priprava Slovenije na vstop v Evropsko unijo) je zahtevala prenovitev integracijske politike. Slovenije se je z Resolucijo o imigracijski politiki Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 40/99) opredelila za pluralistični ali multikulturni model. To pomeni, da se v Sloveniji spodbuja integracijo priseljencev v večinsko družbo in se jim zagotavlja enakopravnost, omogoča pa se jim tudi, da ohranjajo svojo kulturo. Vendar pa v vzgojno-izobraževalnem sistemu do bistvenih prenovitev v tem kontekstu ni prišlo. Prvi pomemben pristop k sistematični jezikovni integraciji otrok v slovenskih šolah je prinesel šele dokument *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji* leta 2007. (Knez 2009a: 157)

UČNI NAČRTI V OSNOVNIH ŠOLAH

Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina (2002: 5) v uvodu opredeli jezikovni pouk slovenščine kot »pouk materinščine – v slovenski šoli večinoma slovenščine«. Po številu ur, ki jih učni načrt predpisuje, je to najobsežnejši osnovnošolski predmet. Pouk slovenščine se deli na jezikovni in književni pouk, temeljna naloga pouka slovenščine pa je »skrbno in vztrajno razvijanje učenčevega osebnega jezika v dobro uporabno in uzaveščeno obvladovanje materinščine same na sebi in utrjevanje zavesti, da je slovenščina tudi državni jezik (*Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina*, 2002: 5)«. Jezikovni pouk je torej zadolžen za opismenjevanje učencev, ki je pomembno za sporazumevanje v družbi oziroma za dojemanje sveta okoli sebe, književni del pouka pa je zadolžen za predstavitev in ponotranjenje slovenske kulture. Sicer pa je sam učni načrt za slovenščino oblikovan enako za vse učence, ne glede na to, ali je slovenščina njihov materni jezik ali ne. Cilji in standardi znanja, ki so v njem predpisani, so za vse enaki.

Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina (ta učni načrt se zaenkrat izvaja delno, v celoti bo stopil v veljavo jeseni), ki je izšel leta 2011, se v kontekstu problema, ki ga obravnava naša naloga, ne razlikuje kaj dosti od prejšnjega. V obeh učnih načrtih je v ciljih navedeno, da učenci (skozi vsa tri triletja) spoznavajo položaj slovenščine kot državnega jezika in tudi položaj drugih jezikov, ki so prisotni na slovenskem območju, in spoznavajo svoje jezikovno okolje. S tem učni načrt spodbuja medkulturno povezovanje (Vižintin 2009: 402). Je pa res, da je v starem učnem načrtu operativni funkcionalni cilj, ki zadeva učenčevo zavedanje o svojem jezikovnem okolju, na zadnjem mestu (*Učni načrt*, 2002), v posodobljenem učnem načrtu (2011) pa je operativni cilj, ki zadeva »oblikovanje in razvijanje zavesti o jeziku, narodu in državi« na prvem mestu (*Učni načrt*, 2011). Morda pa gre le za naključje.

Ima pa novejši učni načrt v petem poglavju (*Didaktična priporočila*) dodano posebno podpoglavje *Individualizacija in diferenciacija*. V tem poglavju načrt navaja, da: »Učencem glede na zmožnosti in druge posebnosti prilagajamo pouk slovenščine tako v fazah načrtovanja, organizacije in izvedbe kot pri preverjanju in ocenjevanju znanja. Izvaja se kot notranja, fleksibilna ali delna zunanja diferenciacija v obstoječih izvedbenih oblikah. Pri tem smo še posebej pozorni na specifične skupine in posameznike; vzgojno izobraževalno delo

temelji na konceptih, smernicah in navodilih, sprejetih na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje /.../ » (*Učni načrt*, 2011: 107). Na tem mestu so navedeni dokumenti, ki so dodatki k učnemu načrtu in vsebujejo usmeritve za način dela z otroki, ki pripadajo diferenciranim skupinam (nadarjeni učenci, učenci z učnimi težavami, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih in otroci tujci). Za delo z otroki tujci je naveden dokument *Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*, ki je bil sprejet na 123. seji Strokovnega sveta Republike Slovenije za splošno izobraževanje (18. 6. 2009).

Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah izhajajo iz že prej omenjenega dokumenta *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji*. Zato bomo na tem mestu najprej predstavili vsebino slednje.

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju tudi *Strategija*) je bila sprejeta na kolegiju ministra maja leta 2007. Dokument je pripravil Urad za razvoj šolstva s pomočjo strokovnjakov z Zavoda za šolstvo Republike Slovenije, s Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik, s Sektorja za integracijo beguncev in tujcev in z učitelji ter ravnatelji osnovnih šol. (Knez 2009a: 157)

V dokumentu *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji* (2007: 5–6) je najprej predstavljeno trenutno stanje v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu ter pomanjkljivosti in problemi pri vključevanju otrok priseljencev v tovrstne institucije. Na prvem mestu je neustrezna zakonska podlaga, ki onemogoča načrtovanja uspešne integracije. Poleg tega dokument opozarja na dosedanje neustrezne integracijske načrte in na pomanjkljiva orodja za praktično izvajanje tovrstnega izobraževanja. Učitelji namreč niso usposobljeni za takšno poučevanje, cilji in standardi znanja niso točno opredeljeni, potrebno bi bilo na novo postaviti merila za ocenjevanje in določiti obdobje, v katerem naj bi se posameznik (otrok) integriral. Poleg naštetega bi bilo potrebno vzpostaviti stik s starši. Problematika otrok priseljencev se nahaja seveda tudi v

pomanjkljivem znanju jezika, torej slovenščine, potrebno pa bi bilo najti tudi ravnovesje med ohranjanjem priseljenčevega jezika in kulture ter sprejemanjem novega (slovenskega) okolja.

Poleg analize stanja so v *Strategiji vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji* (2007: 9) predstavljene tudi zakonske podlage v Sloveniji, ki usmerjajo jezikovno načrtovanje. Direktive prihajajo z evropskimi dokumenti, ki narekujejo, da morajo države članice otrokom migrantom omogočati brezplačno poučevanje, znotraj katerega mora biti tudi »prilagojeno poučevanje uradnega jezika države gostiteljice« (*Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji*, 2007: 9). Poleg tega morajo otroke priseljence spodbujati pri ohranjanju lastne kulture in jezika. V vzgojno-izobraževalni sistem morajo vsi otroci vstopiti pod enakimi pogoji, tako priseljenci kot ostali državljani.

Učenje slovenščine za otroke, ki jim ta jezik ni materinščina, je zakonsko predpisano. Vendar v več različnih zakonih, ki se med seboj razlikujejo. 13. člen *Zakona o javni rabi slovenščine* pravi, da »Republika Slovenija spodbuja učenje slovenščine v Sloveniji. V ta namen sprejme Vlada Republike Slovenije program, ki je poleg rednega izobraževanja namenjen tudi za jezikovno izpopolnjevanje mladine in odraslih državljanov, ter programe, namenjene tujcem v Sloveniji« (*Zakon o javni rabi slovenščine* (13. člen) v *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji*, 2007: 11). *Zakon o osnovni šoli* (ki smo ga v nalogi že omenjali) v 8. členu zagotavlja otrokom, ki imajo slovensko državljanstvo in njihov materni jezik ni slovenščina, dodatni pouk slovenščine. Otroci brez slovenskega državljanstva po zakonu nimajo te možnosti – 10. člen *Zakona o osnovni šoli* pa jim daje pravico do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji kot državljanom Republike Slovenije. 24. člen *Pravilnika o načinih in pogojih zagotavljanja pravic prosilcem za azil* vsem otrokom, ki so vključeni v osnovnošolsko izobraževanje, v prvem letu zagotovi individualno in skupinsko pomoč (do največ dve uri na teden). *Zakon o tujcih* (82. člen), *Zakon o azilu* (19. člen) in *Uredba o pravicah in dolžnostih beguncev v Republiki Sloveniji* (8. člen) tujcem oziroma beguncem in njihovim otrokom omogočajo organizirane tečaje slovenskega jezika (obsegi tečajev se med zakoni razlikujejo). Z vidika zakonodaje vidimo velike razlike med različnimi skupinami priseljencev. (*Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji*, 2007: 10–11)

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji (2007: 13–15) je postavila cilje, ki naj bi se dosegli z uspešno integracijo otrok priseljencev. Če jih povzamemo: da se otrokom omogočajo enaki pogoji za doseganje standardov znanja, ki jih opredeljuje učni načrt; uspešna integracija otrok v šolsko in širše socialno okolje; razvijanje strpnosti in sprejemanje lastne in tuje kulture; znanje slovenskega jezika, kar pomeni jezikovno zmožnost, ki je potrebna za uspešno komunikacijo z okoljem, in z njo možnost socializacije v novem okolju in širjenje obzorij. Dokument navaja, da bo integracija otrok migrantov v vzgojno-izobraževalnem sistemu najbolj uspešna, če se zagotovijo dostopnost izobraževanja, odprtost učnega načrta ter samostojnost in odgovornost institucij in strokovnih delavcev v njih, če se zagotovijo enake možnosti za vse, z upoštevanjem različnosti med otroci (delo po načelih multikulturalizma), če se bodo zagotavljali primerni pogoji za doseganje standardov znanja, če bo učenje potekalo aktivno in bo dopuščalo različne načine izražanja (velja predvsem za vrtce) in če se bo sodelovalo s starši.

Kot prvo je treba otroke migrante razdeliti v skupine glede na starost, glede na socialne okoliščine in glede na to, ali je njihova materinščina iz slovanske jezikovne skupine ali iz drugih jezikovnih skupin. Od tega so odvisni nadaljnji načini dela. Ukrepi, ki jih predlaga *Strategija* so:

- Pripraviti se morajo pravilniki, ki bodo narekovali konkretne načrte za integracijo otrok priseljencev in bodo vsebovali priprave individualnih programov, načine in kriterije ocenjevanja znanja, normative in standarde itd.
- Določiti je treba, kako se bo prilagodilo izvajanje učnega načrta, da programi za integracijo ne bodo ovirani.
- Pripraviti je treba načrte in strategije za delo s starši, saj jih je treba vključiti v šolsko življenje.
- Z različnimi dejavnostmi je treba spodbujati vrednote multikulturalizma.
- V vzgojno-izobraževalne institucije je treba vpeljati slovenščino kot drugi jezik. Organizira naj se ustrezna oblika pouka slovenščine kot drugega jezika – lahko je dodatni/dopolnilni pouk, izbirni predmet, intenzivni tečaj – in določiti obsege tega pouka, dobiti strokovnega delavca, ki je za to usposobljen, pripraviti učni načrt in pridobiti gradivo.

- Omogočiti je potrebno pouk materinščine za otroke migrante in s tem zagotoviti možnost da ostanejo v stiku s svojim jezikom.
- Poskrbeti je treba, da so strokovni delavci ustrezno izobraženi. Treba jim je zagotoviti dodatna izobraževanja, seminarje, usposabljanja. Tudi študijske programe je potrebno v tej smeri dopolniti.
- Pripraviti je potrebno tudi različne projekte na institucijah kot so Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik ali Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

(*Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanje v Republiki Sloveniji*, 2007: 16–18)

Strategija torej podrobneje in sistematično prikazuje, kaj vse bi bilo potrebno v vzgojno-izobraževalnih sistemih spremeniti in prilagoditi za uspešnejšo integracijo otrok priseljencev v slovenskih šolah (Knez 2009b: 197).

Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah

Leta 2009 so pri Zavodu Republike Slovenije za šolstvo izšle *Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah* (v nadaljevanju tudi *Smernice*). Projekt temelji na prej opisanem dokumentu (*Strategija*). Gre za krajšo obliko vsebin, ki so predstavljene v *Strategiji*, z delno razširitvijo ukrepov, ki jih predlaga že *Strategija*. *Smernice* eksplicitno navajajo, kateri ukrepi iz *Strategije* so za vrtce, osnovne šole ali srednje šole obvezujoči in kateri samo priporočeni. V glavnem gre za navodila vzgojno-izobraževalnim institucijam, kako naj si zastavijo svoje delo v okviru vključevanja otrok priseljencev. Kot že omenjeno so *Smernice* tudi del veljavnega kurikuluma za poučevanje slovenskega jezika v osnovnih šolah. V nadaljevanju bomo predstavili le ukrepe, ki se tičejo vključevanja otrok tujcev v osnovnih šolah (vrtec in srednja šola nista predmet naše naloge).

Za osnovne šole je obvezujoče, da zberejo podatke o otrocih migrantih v skladu z zakonskimi predpisi. Prav tako je obvezujoče, da za njih, ki zaradi pomanjkljivega znanja slovenščine v večini potrebujejo dodatno pomoč, organizira dodaten jezikovni pouk in da se v skladu s pravilniki prilagodi ocenjevanje njihovega znanja in se pri ocenjevanju upošteva njihovo raven znanja jezika. *Smernice priporočajo* še, da se ugotovi predznanje jezika otrok migrantov in se za posameznike po potrebi oblikuje individualni program. Priporočenih je tudi veliko

drugih stvari na primer prilagajanje pouka (vsebin, metod, strategij dela), spremljanje napredka otroka z vodenjem pisne evidence, omogočanje otrokom migrantom, da se izkažejo v svojem jeziku, vključevanje otrok migrantov v šolsko in tudi širše socialno okolje, da se spodbuja medvrstniško in medgeneracijsko pomoč in da se otroku določi ustrezno obdobje prilagajanja (to obdobje pa ni daljše od dveh let). (*Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*, 2009: 8)

Obvezno je tudi, da za učenje slovenščine otroka migranta skrbijo vsi strokovni delavci, ne samo jezikoslovni učitelji. Ob vstopu v šolo je otroku migrantu obvezno omogočiti različne oblike učenja in poglobljanja slovenskega jezika (obseg se prilagaja glede na potrebe posameznika). Organizirano učenje slovenščine v različnih oblikah pa je zgolj priporočeno (enaka zahteva je prej navedena kot obvezujoča?), tako kot je samo priporočeno, da jezikoslovni pouk za otroke migrante izvaja strokovni delavec, ki zna spodbuditi medkulturni dialog. (*Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*, 2009: 9)

Smernice priporočajo, da se otrokom tujcem v čim večji meri omogoča stik z njegovim maternim jezikom in kulturo staršev (projekti, kulturne prireditve, dnevi odprtih vrat, sodelovanje z društvi ipd.). Pri vključevanju otroka migranta je dobrodošla pomoč zunanjih sodelavcev, ki so naravni govorci njegovega jezika, če je mogoče se omogoči spletno povezavo z otrokovo prejšnjo šolo, pridobi se gradivo v otrokovem maternem jeziku in se ga spodbudi k branju knjig v njegovem jeziku. (*Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*, 2009: 10)

Za vse vzgojno-izobraževalne ustanove je obvezno, da spodbujajo »sprejemanje drugačnosti in enakosti z namenom učenja kakovostnega sobivanja« (*Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*, 2009: 10). *Smernice priporočajo*, da se spodbuja otroke na različne načine: spodbujanje otrok, da pomagajo otroku migrantu; imenovanje zaupnika za otroke migrante; vključevanje šol v mednarodna partnerstva, kar je dobro za razvoj multikulturnega mišljenja; spodbujanje spoznavanja drugih kultur in spodbujanje interakcij med kulturami; konkretni projekti, prireditve, izmenjave med šolami, sodelovanje s humanitarnimi organizacijami idr. (2009: 10)

Na področju sodelovanja s starši, *Smernice* šolo obvezujejo, da morajo spoštovati »zasebnost, kulturo, jezik, svetovni nazor in vrednote« (2009: 10) staršev otrok tujcev. Priporočeno je, da se staršem pomaga pri izpolnjevanju vpisnih dokumentov (po potrebi se jim priskrbi prevajalca), ob vpisu se jih seznani z njihovimi pravicami in dolžnostmi, predstavi se jim slovenski šolski sistem, seznani se jih s pričakovanji šole, omogoči se jim vključevanje v šolsko sfero, po potrebi se jih povabi na jezikovni tečaj skupaj z otroki in skrbi se za povezovanje staršev migrantov med seboj. (2009: 10–11)

Nazadnje *Smernice* navedejo še ukrepe, ki se nanašajo na usposabljanje strokovnega kadra in na ukrepe na nacionalni ravni. Navedeno ni ali so ukrepi obvezni ali zgolj priporočljivi. Vzgojno-izobraževalne institucije naj bi (morajo?) poskrbele za stalno izobraževanje strokovnih delavcev, ki poučujejo otroke tujce – učitelji morajo biti dobro jezikovno in pedagoško podkovani, zraven pa morajo znati voditi medkulturni dialog. Za tovrstna izobraževanja je potrebno poskrbeti tudi z druge (nacionalne) strani, treba jih je ponuditi. Študijski programi morajo vpeljati vsebine interkulture pedagogike, da bodo študentje po diplomi pripravljeni na situacije kot je izobraževanje tujcev v slovenskih šolah. Kot zadnje je potrebno pripraviti gradiva, ki bodo v pomoč otrokom in strokovnim delavcem. (*Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*, 2009: 11)

Jezikovna integracija, ki je (kot smo zgoraj videli) predpisana v različnih zakonih, je z dokumentoma *Strategija* in *Smernice* v večini postala zadolžitev in problematika vzgojno-izobraževalnih institucij. Šole so torej dobile zgolj napotke, kako naj se organizirajo. Te ustanove morajo same v skladu s svojimi možnostmi organizirati poučevanje slovenščine. Težava je seveda tudi pri financiranju, saj Ministrstvo za šolstvo financira le omejeno število ur dodatnega poučevanja slovenščine (do 35 ur letno na enega otroka). Ostale vire financiranja morajo šole poiskati same. Po navadi se obrnejo na prostovoljce ali organizirajo medvrstniško pomoč. To dvoje pa najverjetneje ni v skladu z zahtevo v *Smernicah*, ki predpisuje, da mora pouk izvajati primerno usposobljen strokovni kader. Obveznost vzgojno-izobraževalnega zavoda je tudi, da pripravi različno gradivo – učbenike in učne načrte; praksa je pokazala, da se šole pri pripravi gradiv pogosto obračajo na institucije, ki so v tem kontekstu boljše podkovane (npr. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik). (Knez 2009b: 198–9)

AKTUALNI JEZIKOVNI POUK

V praksi integracija otrok priseljencev v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove še ni povsem sistematično vpeljana. Za enkrat poteka predvsem v okviru projektov. Vladne organizacije prispevajo svoj del z dokumenti kot sta *Strategija* in *Smernice* ter raznimi inovacijskimi projekti, veliko pa prispevajo tudi nevladne organizacije in lokalne skupnosti (Mirovni inštitut, Slovenska filantropija ipd.). Svoje prispevajo tudi Evropski socialni skladi, ki financirajo različne projekte za razvijanje socialne integracije otrok priseljencev in njihovih staršev. V slednje je bil vključen tudi Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik (v nadaljevanju tudi Center) in sicer so bili zadolženi za pripravo vsega potrebnega (učni načrti, gradiva, izvedba začetnih jezikovnih tečajev ipd.) za poučevanje slovenščine kot drugega jezika. Tečaji, ki so jih pripravili na Centru in so jih izvajali tudi učitelji s Centra, so že potekali in so bili zelo dobro sprejeti. M. Knez navaja primer takšnega tečaja, ki je potekal leta 2009. Obsegal je le 20 ur, vendar je potekal strnjeno, kar je najboljši način pri učenju jezika. V tečaj so bili vključeni starši in otroci in kar 90 odstotkov udeležencev bi se tečaja udeležilo tudi v prihodnje. (Knez 2009b: 199–201)

Tudi Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik je v svojem Letnem poročilu (2010: 41) navedel, da so bili tečaji za učence in dijake migrante, ki se vključeni v slovenski šolski sistem, zelo dobro sprejeti in da se je pokazala velika potreba po tovrstnem delu. Projekt *Uspešno vključevanje otrok, učencev in dijakov migrantov v vzgojo in izobraževanje* je trajal leto in pol in je bil financiran s strani že omenjenih Evropskih socialnih skladov, kar je bistvenega pomena, saj je socialni položaj učencev migrantov v večini slabši – v poštev pridejo samo neplačljive oblike tečajev. Center je v okviru tega projekta (poleg izvedbe tečajev) pripravil tudi posebne učne načrte za poučevanje slovenščine otrok v osnovnih šolah in srednjih šolah ter tudi posebna gradiva (pripravili so tri obsežnejše učbenike). Izvedli so tudi intenzivne 14-dnevne tečaje v času pred začetkom šole (konec avgusta) za otroke in starše migrante, ki so se pokazali kot zelo učinkoviti in potrebni tudi v prihodnosti.

Tudi v letu 2011 (Letno poročilo 2011: 50) je bilo povpraševanje po tečajih, kakršen je bil izveden leto prej, veliko. Vendar Center ni uspel pridobiti finančnih sredstev za izvedbo in tečajev ni bilo. V poročilu so navedli še, da bodo poskušali sredstva pridobiti v prihodnje.

Ker tudi v letu 2012 (Letno poročilo 2012: 40) niso uspeli pridobiti sredstev za financiranje brezplačnih tečajev in je bilo povpraševanje po njih še vedno veliko, je Center organiziral plačljive oblike tečajev s »prijazno oblikovano ceno stroškov«. Vendar je bila ta cena še vedno previsoka za starše ali šole in število prijavljenih je bilo premajhno za izvedbo tečaja.

Poleg tečajev Center skrbi tudi za izobraževanje učiteljev v obliki različnih seminarjev. Poleg učiteljev Centra in izpraševalcev, se seminarjev udeležujejo tudi učitelji, ki poučujejo slovenščino kot neprvi jezik in bodoči učitelji slovenščine. (Letno poročilo 2012: 50–1)

Učitelji, ki so soočeni s poučevanjem otrok priseljencev so se tudi sami pogosto obračali na Center. Potrebovali so pomoč pri poučevanju otrok priseljencev, saj so metodični in didaktični pristopi pri poučevanju slovenščine kot drugega jezika drugačni od tistih, ki so jih učitelji usvajali med svojim izobraževanjem. Kot že omenjeno, težave učiteljem predstavlja tudi izbira gradiv za poučevanje slovenščine otrok priseljencev – učbeniki za slovenščino kot prvi jezik niso primerni, nekateri so posegali po Centrovih učbenikih za začetnike, nekateri so si pomagali celo z učbeniki za poučevanje tujih jezikov (angleščine, nemščine). (Knez 2009a: 159–60)

M. A. Vižintin pa v svojem članku opisuje lep primer spodbujanja medkulturnega dialoga v slovenski osnovni šoli. Učenci priseljenci ob pomoči učiteljev albanskega in makedonskega jezika in učiteljev razrednega pouka ali slovenščine so v dveh razredih pripravili slovensko-albanske in slovensko-makedonske ure. Pri teh urah so predstavili svoj jezik, pisavo, razloge za prihod v Slovenijo, svojo kulturo ipd. Učenci priseljenci imajo ob takšnih urah primerno priložnost za predstavitev svoje kulture in jezika in ohranjanja stikov z njima. Tudi ostali učenci so opisan pouk dobro sprejeli in dobili priložnost, da iz prve roke spoznajo drugačno kulturo. V šolo so na omenjene ure prišli tudi nekateri starši priseljencev, ki so projekt sprejeli zelo pozitivno. Gre tudi za dober primer vključevanja staršev v šolsko okolje. (Vižintin 2009: 403–405)

NADALJNI PROGRAM JEZIKOVNE POLITIKE

Načrti jezikovne politike so opredeljeni v *Resoluciji o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* (v nadaljevanju tudi *Resolucija*). Tu so predstavljeni cilji in ukrepi

jezikovne politike za prihajajoče obdobje. *Resolucija* najprej predstavi trenutno jezikovnopolično stanje, nato pa se osredotoči na štiri sklope jezikovne politike. To so jezikovno izobraževanje, jezikovna opremljenost, formalnopravni vidiki slovenske jezikovne politike in slovenščina kot uradni jezik Evropske unije.

Problematika jezikovne integracije otrok priseljencev, je v *Resoluciji* obravnavana v okviru jezikovnega izobraževanja – slovenščina kot drugi in tuji jezik. Navedeno je, da učenje slovenščine za otroke migrante, ki so vključeni v slovenske vzgojno-izobraževalne ustanove, »zaenkrat nima natančno definiranega ne obsega ne oblike« (*Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*: 20). Trenutno učenje slovenščine za otroke migrante poteka enkrat ali dvakrat tedensko, poleg rednega pouka. *Resolucija* navaja, da bi bilo potrebno pri prenovitvi normativov in standardov upoštevati dokument *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji* in smernice, ki so podane v njem, še posebej bi bilo treba začeti izvajati intenzivne uvalne tečaje slovenščine. (*Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*: 20)

»Prenova standardov in normativov z vidika uvajanja intenzivnih tečajev slovenščine za otroke priseljence« (*Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*: 20) je tudi prvi zapisan ukrep slovenske jezikovne politike v okviru slovenščine kot drugega in tujega jezika. Sledi »oblikovanje učnega načrta za slovenščino kot drugi jezik v osnovni šoli na podlagi definiranega obsega in oblike učenja slovenščine kot drugega/tujega jezika« (*Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*: 20). Poleg teh dveh ukrepov *Resolucija* naročuje še izdelavo različnih elektronskih gradiv, ki bi bila v pomoč najrazličnejšim skupinam pri samostojnem ali kombiniranem učenju, in strokovno pomoč pri pripravi novih tečajev slovenščine kot drugega in tujega jezika. Posebni ukrepi so predpisani tudi za učitelje. Slednje je potrebno seznaniti z nacionalno jezikovno politiko na tem področju in jih usposobiti za poučevanje učencev, ki jim slovenščina ni materni jezik. (*Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*: 20)

Kazalniki, ki bodo pričali o uspešnosti jezikovne politike na področju integracije otrok migrantov, vključenih v vzgojno-izobraževalni sistem, so že omenjeni prenovljeni normativi in standardi z intenzivnimi tečaji za otroke migrante, učni načrt za slovenščino kot drugi jezik v

osnovni šoli, nova elektronska gradiva, število novih tečajev slovenščine, število načinov izobraževanja za učitelje in drugi kazalniki, ki se tičejo učenja slovenščine kot drugega jezika ostalih skupin (odraslih, izseljencev itd.). (*Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*: 21)

Resolucija navaja za jezikovno izobraževanje v okviru slovenščine kot drugega in tujega jezika tudi predvidena sredstva (500.000 EUR). Predvidoma se bo z ukrepi uskladilo načrtovanje in razvoj izobraževanja na tem področju, izboljšala pa se bo tudi kakovost in dostopnost izobraževanja tako za učitelje kot za učeče se. (*Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018*: 21)

ZAKLJUČEK

Umestitev slovenskega jezika kot drugega jezika v pouk v slovenskih šolah je vsekakor zelo pomemben ukrep pri izvajanju jezikovne integracije. V Sloveniji nekaj takšne prakse že imamo, vendar še ni povsem sistemizirana. Za uspešne rezultate bo potrebno še nekaj dela in predvsem veliko strpnosti slovenske (sprejemne) družbe do drugih jezikovnih skupnosti. Velik problem je kot po navadi področje financiranja. Število ur dodatnega jezikovnega pouka, ki ga vlada financira otrokom priseljencem, je premajhno. V tistih državah Evropske unije (Nemčija, Avstrija, Švica, Francija, skandinavske države), ki imajo veliko število imigrantov, je število ur namenjenih učenju jezika države gostiteljice veliko večje. Praksa je pokazala, da so za učenje slovenščine najbolj primerni intenzivni, strnjeni jezikovni tečaji. Ti tečaji pa so težje izvedljivi zaradi uskladitve časovnega okvira in drugih šolskih obveznosti otrok. V Avstriji jezikovni pouk za priseljence poteka sočasno z rednim poukom – v razredu sta prisotna dva učitelja, en redni in en specializirani jezikoslovec. Takšen potek pouka bi bil trenutno v Sloveniji težko izvedljiv, zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in strokovnega kadra. Dodatne ure pouka, ki sicer že potekajo po slovenskih šolah, pa ne bi smele biti omejene samo na prva leta šolanja otrok priseljencev. Usvajanje drugega jezika je daljši proces. Otroci priseljenci se bodo s težavo dobro naučili slovenskega jezika zgolj ob stiku s slovenskim jezikovnim okoljem, brez dodatne specialne pomoči. (Knez 2009a: 160–2)

Med drugim je za uspešno integracijo otrok priseljencev v vzgojno-izobraževalnih institucijah pomembno, da se otroci – tako priseljenci kot ostali – spoznajo s pojmom multikulturalizma. Otroci, ki spoznajo vrednote, jezik in kulturo drugih narodov lažje med sebe sprejemajo vrstnike, ki prihajajo iz drugih okolij. Integracija otrok priseljencev je najbolj uspešna takrat, ko se otrok počuti zaželenega v svojem okolju. Pod takšnimi pogoji je tudi zanj lažje sprejemati novo večinsko kulturo in se učiti novega jezika. (Vižintin 2009: 403)

Z izvedbo takšnih projektov, kakršni so opisani v zadnjem delu naloge, in s trenutno načrtano jezikovno politiko, bo integracija otrok priseljencev v izobraževalne institucije in tudi nasploh v slovensko družbo na pravi poti, če se bo le našlo vsa potrebna sredstva za realno izvedbo.

VIRI IN LITERATURA

- Bajec, Anton idr.: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Spletna izdaja. Ljubljana, 2000. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (22. 7. 2013)
- Balažic Bulc, Tatjana: Odnos do tujih jezikov in njihova prepoznavnost v slovenski družbi. 2009. V *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije* (ur. Vesna Požgaj Hadži, Tatjana Balažic Bulc, Vojko Gorjanc). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 2009, 181–94.
- Barle Lakota, Andreja idr.: *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*. 2007. Dostopno prek: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/Strategija_vkljucevanje_migrantov.doc (18. 9. 2013)
- Bešter, Romana: Integracija in model integracijske politike. 2007. V *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo* (ur. Miran Komac). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 2007, 105–134.
- Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik: Letno poročilo 2010. Dostopno prek: http://www.centerslo.net/files/file/Zalo%C5%BEni%C5%A1tvo/LP_2010_web.pdf (27. 7. 2013)
- Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik: Letno poročilo 2011. Dostopno prek: http://www.centerslo.net/files/file/Zalo%C5%BEni%C5%A1tvo/LP%202011_splet.pdf (27. 7. 2013)
- Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik: Letno poročilo 2012. Dostopno prek: [http://www.centerslo.net/files/file/Zalo%C5%BEni%C5%A1tvo/LP%202012_za%20web\(1\).pdf](http://www.centerslo.net/files/file/Zalo%C5%BEni%C5%A1tvo/LP%202012_za%20web(1).pdf) (27. 7. 2013)

- Dolenc, Danilo: Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni. 2007. V *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo* (ur. Miran Komac). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 2007, 69–102.

- Etnična podoba Slovenije skozi statistične podatke. 2001. V *Percepcije slovenske integracijske politike* (ur. Miran Komac). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 2004, 98–165.

- Haralambos, Michael; Martin Holborn: *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS, 2005.

- Knez, Mihaela: Jezikovna integracija otrok priseljencev v slovenski osnovni šoli. 2009a. V *Jeziki v izobraževanju: zbornik prispevkov konference, Ljubljana 25. in 26. septembra 2008* (ur. Milena Ivšek). Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo. 2009, 155–163. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/pdf/zbornikJeziki2008.pdf> (27. 7. 2013)

- Knez, Mihaela: Jezikovno vključevanje (in izključevanje) otrok priseljencev. 2009b. V *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (ur. Marko Stabej). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 2009, 197–202. Dostopno prek: <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp28/Knez.pdf> (27. 7. 2013)

- Križaj Ortar, Martina idr.: *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo, 2002.

- Nečak Lük, Albina: Učenčev jezik – učni jezik. 2009. V *Jeziki v izobraževanju: zbornik prispevkov konference, Ljubljana 25. in 26. septembra 2008* (ur. Milena Ivšek). Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo. 2009, 135–140. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/pdf/zbornikJeziki2008.pdf> (27. 7. 2013)

- Novak, Marta idr.: *Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2009. Dostopno prek: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2013/programi/media/pdf/smernice/Smer_nice_izobrazevanje_otrok_tujcev.pdf (25. 7. 2013)

- Poznanovič Jezeršek, Mojca idr.: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, 2011. Dostopno prek: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_U_N/UN_slovenscina_OS.pdf (27. 6. 2013)

- Požgaj Hadži, Vesna; Tatjana Balažic Bulc, Vlado Mihelj: *Srbohrvaščina v Sloveniji: nekoč in danes*. 2009. V *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije* (ur. Vesna Požgaj Hadži, Tatjana Balažic Bulc, Vojko Gorjanc). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 2009, 27–40.

- *Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 (ReNPJP14–18)*. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Zakonodaja/2013/Resolucija_-_sprejeto_besedilo_15.7.2013_.pdf (10. 9. 2013)

- Roter, Petra: *Vloga jezika v integracijskem procesu*. 2004. V *Percepcije slovenske integracijske politike* (ur. Miran Komac). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 2004, 237–268.

- Stabej, Marko: *Slovenščina gre naprej* (2002). Marko Stabej: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko, 2010. (271–5)

- Stabej, Marko: *Jezikovne tehnologije in jezikovno načrtovanje* (2003a). Marko Stabej: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko, 2010. (148–161)

- Stabej, Marko: Ga bomo živeli ali samo kazali? O sodobni slovenski jezikovni situaciji (2003b). Marko Stabej: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko, 2010. (276–281)

- Stabej, Marko: Zaprite vrata, preprih! Nekaj tez o identiteti, jeziku in jezikoslovju na Slovenskem v 90-ih (2007). Marko Stabej: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko, 2010. (179–190)

- Šircelj, Milivoja: *Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: popisi 1921–2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2003.

- Vižintin, Marijanca Ajša: Slovenščina v šoli – priložnost za medkulturni dialog. 2009. V *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (ur. Marko Stabej). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 2009, 401–407. Dostopno prek:
<http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp28/Vizintin.pdf> (27. 7. 2013)

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 18. septembra 2013

Tina Prek